

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
БУРЛЯЙ АЛІНИ ПАВЛІВНИ
на тему «Організаційно-економічне забезпечення екологізації
сільського господарства в умовах сталого розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт. В умовах нарощення обсягів виробництва в агропромисловій сфері України та зростання експортних поставок сільськогосподарської продукції залишаються актуальними проблеми виявлення і використання резервів підвищення рівня капіталізації аграрного бізнесу, покращення еколого-економічних характеристик сільськогосподарської сировини, зменшення втрат рослинницької та тваринницької продукції в процесі її переробки, вчасної утилізації відходів сільськогосподарського виробництва. Вирішення перерахованих проблем стає можливим за умови екологізації сільського господарства яке є надзвичайно важливою складовою сталого розвитку природи та суспільства. Натомість застосування екологічних систем землеробства потребує формування відповідних організаційно-економічних засад, які мають охоплювати комплекс правових та організаційних інститутів а також податкових, кредитних та майнових регуляторів, що стимулюватимуть сільськогосподарських товаровиробників впроваджувати сучасні методи ґрунтозахисного землеробства, здійснювати необхідний комплекс агротехнічних та агролісомеліоративних заходів, впроваджувати екологічно безпечні методи та технології переробки сільськогосподарської сировини.

Умонтування в спектр пріоритетів національної аграрної політики методів та механізмів формування сучасного організаційно-економічного забезпечення впровадження екологізації сільськогосподарського виробництва повною мірою відповідає базовим положення сталого розвитку суспільства при збереженні природних основ життя. Незважаючи на те, що ще з початку 90-их років минулого століття проблематика екологізації агропромислової сфери стала предметом досліджень багатьох вчених, так і не сформовано цілісного підходу до формування організаційно-економічних засад екологізації сільського

1364
07.09.2020

господарства в умовах сталого розвитку, що й зумовило вибір теми, мети й основних завдань дисертаційної роботи.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темами: «Розробка методологічних підходів і практичного механізму еколого-збалансованого природокористування у сфері аграрного виробництва» (номер державної реєстрації 0108U009772) і «Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U003210), у межах яких автором досліджено організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства та обґрунтовано пріоритетні напрями екологізації галузі в умовах сталого розвитку. Аналіз економічної ефективності впровадження екологічних технологій було здійснено під час виконання науково-дослідної теми «Розробка і впровадження адаптивних технологій вирощування суниці та порівняння їх економічних ефективностей» (номер державної реєстрації 0118U003749; 2018-2019 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи є теоретично обґрунтованими і достовірними. Достовірність одержаних наукових результатів дисертації визначається ґрунтовним критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних літературних джерел (список використаних джерел налічує 405 найменувань), які за змістом є близькими до вирішуваної наукової проблеми, значним спектром залучених до наукового аналізу даних державної статистичної звітності, відомчих та міжвідомчих звітних даних. Зокрема, інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства, дані Державної служби статистики України та інших органів державної влади; інформація міжнародних організацій та інституцій; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, довідкова і монографічна література, матеріали науково-практичних конференцій, інформаційні ресурси мережі Інтернет. Використання офіційної статистичної бази для розрахунків підтверджує їх достовірність, конкретність і цільову спрямованість.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи забезпечується застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, системного та комплексного підходу до розв'язання поставлених завдань, підтверджується апробацією

теоретичних і методичних положень на міжнародних, всеукраїнських та інших науково-практичних конференціях, а також впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність.

Викладений у дисертації матеріал вдало поєднує значні практичні розрахунки і теоретичні узагальнення автора. Під час аналізу дисертації текстові запозичення, на які відсутні посилання у тексті роботи, а також фальсифікація статистичних даних не виявлені.

Вважаємо, що структура і зміст дисертації вказують на комплексність дослідження, а послідовність викладу матеріалу свідчить про те, що наукові положення, висновки та рекомендації обґрунтовані, є достовірними і прийнятними на теоретико-методологічному і науково-практичному рівнях.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження. Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічного базису і розробці науково-практичних рекомендацій з розвитку організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства України в умовах сталого розвитку. Її сутність визначається такими положеннями:

- розвинуто та систематизовано понятійно-термінологічний апарат процесу організаційно-економічного забезпечення екологізації галузі сільського господарства з визначенням базових дефініцій: «сталий розвиток сільського господарства» (С. 55), «екологізація сільського господарства» (С. 66), «еко-інновацій» (С. 133), «цифрове сільське господарство» (С. 333);

- визначено пріоритетні напрями політики сталого розвитку сільського господарства та сільських територій (з акцентом на екологізацію виробництва) та особливості інституційного забезпечення екологізації сільського господарства (С. 122-123, 130);

- удосконалено науково-методичні засади визначення ефективності екологізації сільського господарства. Запропоновано екологізацію сільського господарства оцінювати за комплексом показників, складовими якого є економічний, екологічний та соціальний результати діяльності галузі (С. 137-140, 143-144);

- здійснено аналіз регулятивних та економічних інструментів екологічної політики в сільському господарстві. Запропоновано економічні інструменти екологічної політики класифікувати на: екологічні податки та платежі; інструменти фінансово-економічного стимулювання; фінансово-економічні санкції та відшкодування (С. 176-178);

– проведено моніторинг еколого-економічних умов функціонування сільського господарства. Виходячи з різкого погіршенням екологічного стану природних ресурсів, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, зниженням родючості ґрунтів та якістю сільськогосподарської продукції, збільшенням комплексного екологічно-руйнівного впливу на довкілля доведено необхідність екологізації сільського господарства (С. 215-218);

– здійснено оцінку впливу еколого-економічних чинників на розвиток сільського господарства. Встановлено, що інтегральний таксономічний показник еколого-економічного розвитку сільського господарства України має загальну тенденцію до зростання. Виявлено, що за рахунок еколого-економічних чинників сільське господарство України знаходиться на етапі пожвавлення свого розвитку (С. 226-229);

– оцінено тенденції розвитку органічного сільського господарства в Україні та узагальнено основні причини повільного поступу органічного агровиробництва в Україні до яких віднесено: ставлення споживачів до органічних продуктів харчування; купівельна спроможність населення; низький рівень державної підтримки; відсутність інфраструктури для зберігання, переробки та транспортування органічної продукції; недостатня обізнаність виробників з технологіями органічного виробництва та особливостями реалізації органічної продукції; вузький асортимент органічної продукції та відсутність маркетингових досліджень; високі виробничі витрати (С. 238-242);

– проаналізовано систему фінансового забезпечення екологізації сільського господарства та виявлено проблеми систематичного недофінансування сфери охорони навколишнього природного середовища (С. 264-270). Виявлено, що фінансування природоохоронних заходів носить поточний, а не стратегічний характер. Доведено необхідність фінансового забезпечення екологізації аграрного сектору економіки на всіх рівнях – державному, регіональному та локальному (С. 273-276);

– обґрунтовано роль та визначено особливості державної підтримки розвитку економіки сільського господарства у сфері екологізації. Напрями державного регулювання сільського господарства у сфері екологізації запропоновано поділити на три групи: пряма державна підтримка, непряма державна підтримка та формування відповідного інституційного забезпечення (С. 284-286);

– удосконалено методологічний базис екологічного менеджменту. Основним вектором розвитку екологічного менеджменту в сільському

господарства має стати перехід від лінійної моделі функціонування галузі до циркулярної економіки, яка передбачає економічне та соціальне зростання економічних суб'єктів при одночасному зменшенні навантаження на навколишнє природне середовище та повторного використання ресурсів (С. 302-308);

– визначено та оцінено економічні ризики екологізації сільського господарства. Обґрунтовано основні інструменти зниження ризику від впровадження екологізації в сільському господарстві на державному рівні та на рівні аграрного підприємства (С. 310-311). Здійснено класифікацію організаційно-економічних ризиків екологізації аграрної сфери, в результаті якої всі ризики запропоновано об'єднані в чотири групи: фінансово-економічні ризики, ризики виробничого характеру, логістично-збутові ризики, ризики інституційного характеру (С. 312-316);

– розроблено концепцію діджиталізації аграрного виробництва на екологічних засадах, що сприяє зниженню навантаження на земельні та водні ресурси галузі (С. 334-335). Доведена доцільність застосування цифрових технологій в різних галузях сільського господарства (С. 339). Здійснено порівняння економічного та екологічного ефектів від впровадження цифрових технологій в аграрну сферу економіки (С. 345);

– розроблено модель оптимізації структури посівів зернових культур в розрізі підзон зволоження Лісостепу із врахуванням еколого-економічних чинників. (С. 352-357). Очікуваним результатом впровадження отриманої структури посівів є збільшити економічного та екологічного ефектів від зернового виробництва без додаткових інвестицій (С. 360-364);

– обґрунтувало концепцію розвитку біоенергетики на основі використання відходів деревини від обрізки та викорчовування багаторічних насаджень (С. 371-374). Розраховано технічно доступний енергетичний, економічний та географічний потенціали деревної біомаси багаторічних насаджень в галузі садівництва в Україні (С. 375-380).

Положення наукової новизни впливають з поставлених завдань дослідження, повною мірою обґрунтовані у тексті роботи та відображені у висновках дисертації, опубліковані у працях автора.

Досягненні в роботі наукові результати є внеском у розвиток економічної науки з питань розробки теоретичних, методичних та практичних підходів до формування організаційно-економічного інструментарію екологізації сільського господарства.

Практичні положення та рекомендації вже прийняті до використання Департаментом агропромислового розвитку Черкаської обласної

державної адміністрації (довідка № 01-20/1290 від 07.11.2019 р.); Відділом економічного розвитку і торгівлі Уманської районної державної адміністрації Черкаської області (довідка № 234/01-12 від 05.11.2019 р.); Відділом агропромислового розвитку Благовіщенської районної державної адміністрації Кіровоградської області (довідка № 8 від 08.01.2020 р.); Інститутом садівництва НААН (довідка № 29 від 15.01.2020 р.); Фермерським господарством Агрофірмою «Базис» Уманського району Черкаської області (довідка № 265 від 28.10.2019 р.); Черкаським представництвом ТОВ «ЕРІДОН ТЕХ» (довідка № 363/1 від 16.10.2019 р.). Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Уманського національного університету садівництва (довідка № 01-10/1283 від 28.12.2019 р.).

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Дисертація та автореферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації. Автореферат за обсягом відповідає встановленим вимогам. В структурному відношенні дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг наведених додатків не перевищує обсягу основного змісту роботи.

Дисертаційна робота написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю без істотних лексичних і граматичних помилок. Матеріал викладено в логічній послідовності, робота характеризується цілісністю, смисловою завершеністю, точністю використання спеціальної термінології.

Дисертаційна робота за своїм фаховим спрямуванням відповідає переліку напрямів дослідження спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Повнота викладу основних положень, висновків та результатів в опублікованих роботах. Основні положення, висновки та результати проведених автором досліджень широко висвітлені в 49 наукових працях, з яких: 2 – одноосібні монографії; 7 – колективні монографії; 23 – статті у наукових фахових виданнях України та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 2 – статті у наукових періодичних виданнях інших держав; 9 – наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; 5 – наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Вимоги МОН України щодо необхідної мінімальної кількості статей у наукових фахових виданнях та виданнях, що включені до наукометричних баз даних чи є фаховими виданнями в іноземних країнах

дотримані.

Винесені на захист положення наукової новизни та основи результати дисертаційної роботи А.П. Бурляй з достатньою повнотою оприлюднені у відкритому друку. Вони повністю віддзеркалюють зміст теоретичного, аналітичного та практичного аспектів дослідження, викладеного в дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та зауваження. Не дивлячись на достатньо високий теоретико-методологічний рівень підготовки дисертаційної роботи, необхідно звернути увагу на окремі недоліки та дискусійні положення.

1. Суттєвим доповненням результатів досліджень зарубіжного досвіду щодо підходів, концепцій, моделей та інструментів екологізації сільського господарства міг би стати аналіз процесів інтеграції та кооперації в даній сфері в період переходу до екологічно-безпечної економіки та сценаріїв їх здійснення в Україні (підрозділ 1.3).

2. З огляду на те, що предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та прикладних засади формування організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства в контексті сталого розвитку, автору варто було б більше уваги приділити не лише економічним та екологічним складовим сталого розвитку даної галузі, але й соціальним чинникам розвитку сільського господарства та сільських територій.

3. Враховуючи те, що земля є основним і незамінним засобом виробництва у сільському господарстві, в роботі доцільно було б розглянути та обґрунтувати проблеми сталого та екологобезпечного землекористування в умовах формування повноцінного ринку землі в Україні.

4. Можливості суспільного прийняття процесу удосконалення системи екологічного менеджменту в сільському господарстві бажано було б розглянути в контексті розвитку екологічної освіти, екологічної свідомості, екологічної відповідальності на всіх рівнях управління (підрозділ 4.2).

5. З метою широкого запровадження у виробництво розробленої економіко-математичної моделі щодо оптимізації структури посівів зернових культур в розрізі підзон зволоження Лісостепу (спрямована на збереження продуктивних характеристик сільськогосподарських земель) авторові доцільно було б запропонувати механізм практичної мотивації та підтримки сільськогосподарських товаровиробників за її використання.

6. погоджуючись з тим, що важливим елементом екологізації сільськогосподарського виробництва є запровадження діджиталізації, варто зазначити, на теперішній час цифрове сільське господарство через структурні, інституційні та економічні бар'єри розвивається обмеженим шляхом. В цьому контексті здобувачеві доцільно було б в дослідженні більш широко розглянути процес формування інформаційної підтримки екологізації сільського господарства, в тому числі і впровадження цифрових технологій в галузі.

Разом з тим, зазначені зауваження не настільки вагомі, щоб змінити загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, мають загальний характер і не заперечують можливість існування авторського бачення шляхів розв'язання окремих проблем при досягненні мети та вирішенні завдань дослідження.

Загальний висновок. Дисертація Бурляй А.П. виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового вирішення сформульованої наукової проблеми. Одержані результати в достатній мірі обґрунтовані і достовірні. Опубліковані автором наукові праці та автореферат повністю відображають основні положення змісту дисертації. За змістом, науково-прикладною сутністю і оформленням дисертаційна робота «**Організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства в умовах сталого розвитку**» відповідає пунктам 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (у чинній редакції), а також вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент –

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту і адміністрування
Харківського національного аграрного
університету ім. В.В. Докучаєва

О.І. Гуторов

Підпис засвідчується
Керівник відділу діловодства і канцелярії

Т. Маршала

20 12